

CİLT 3

KIŞ 1416/1995

SAYI 4

İSLÂMÎ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

“YAYINIMIZA ARA VERİYORUZ”

inkılāb

Niçin Hz. Muhammed?*

Murad Wilfried Hofmann**

Allah'ın hikmetinden sual olunmaz. Bununla birlikte sadece oryantalistler değil, Müslümanlar da bazen Kadir Gecesi (*Leyletü'l-Kadr*) ile ilgili meseleleri derin bir şekilde düşünmektedirler. Niçin, milâdî 7. asırda bütün yerler arasından Arabistan ve insanlar içinden Hz. Muhammed, o zamanki dünyada pek âşına olunmayan Arapç lisanıyla Allah'ın en son mesajını insanlığa iletme için seçilmişti? Bu soruların cevaplarını bulmaya yönelik araştırmamızda insan aklı şu cevapları verebilmektedir:

1) Yedinci asırda Arabistan, bölgenin hâkim iki süper devletinin nüfûz alanı dışında kalmaktaydı. I. Heraklius'un kral olduğu Hıristiyan (Doğu) Roma İmparatorluğu ve Sasanî şahı Hüsrev II Perviz'in başında bulunduğu İran İmparatorluğu, nihâyetinde kendileri için bir felâket olacak bir savaşın içine sürüklenmişlerdi. İki tanrılı İran dinleri Mitraizm ve Maniheizm, İran'ın resmî devlet dini olan Zerdüştlük şeklinde birleştirilmişti. Her iki imparatorluk da İslâm gibi kendilerini en derinden sarsabilecek yeni bir dine müsamaha göstermeyeceklerdi. Sadece Arabistan'ın uzak bir yerinde ve kuytu bir köşesinde yeni bir ideolojik devlet-toplumu doğup, iki komşu süper güç müdahale şansına sahip olmadan ayakları üzerine dikilebilirdi.

---

* Murad Wilfried Hofmann, "Why Muhammad?" *AJISS*, Vol. 12, No. 4 (Winter 1995) ss. 534-538.

** Murad Wilfried Hofmann, Almanya'nın Fas nezdindeki büyükelçisidir

2) Fas ve Çin'e, Japonya ve İngiltere ile aynı mesafede olan Arabistan o zamanki dünyada jeostratejik konuma sahipti. Coğrafi açıdan İslâm'ın marjinal olmaması, Müslüman yayılmasını büyük ölçüde kolaylaştırmıştı.

3) Tam o tarihte, ticarî ve fikrî konuşma dilleri -Latince, Yunanca, Farsça ve İbranice- önceki vahiylerin nakil ve yorumunda iletişim aracı olarak o kadar birbirlerine karışmışlardı ki artık bu diller yeni İslâmî mesaj için uygun değillerdi. Kur'anî dâvetin, özellikle Hıristiyan âleminde teolojik bir devrim meydana getirmek için çok kullanılmamış bir dile ihtiyacı vardı. Kur'an'ın Hıristiyan oryantalistler tarafından yapılandırılmamış tercümelerini tahkik ettiğimizde bu değerlendirmenin ne kadar isabetli olduğunu görmekteyiz. *el-Kelimetun, el-emrun* veya *er-rûh (el-kuddûs)* gibi terimlerle karşılaştıklarında, kaçınılmaz bir şekilde bunlarla Logos, Demiurge veya Kutsal Ruh gibi Hıristiyan mefhumları arasında bağlantı kurmaktadırlar.

4) Kureys'in konuştuğu Arap lehçesi öylesine gelişmişti ki, fikir ne kadar mücerret olursa olsun, herhangi bir sözlü mesajı aktarabilmekteydi.

5) Son olarak, Kur'anî vahyin zamanlaması onu çok bâriz bir konuma getirmişti. Miladî beşinci asırda, ne Hıristiyanların ne de o devirde dünyanın her tarafına dağılmış olan Yahudilerin Eski Ahit ve İnciller'de kendi yanlış yorumlarını düzeltmelerine imkân kalmamıştı.

I. Justinian'den beri Sezaropapizm, Bizans yönetiminin tek görüşü hâline gelmişti. Hem Roma Hukuku (*corpus Juris Civilis*) hem de Hıristiyan dogması kanunlaştırılmıştı. Roma Hukuku'ndaki düzenleme M.S. 534'de yapılmıştı. Hıristiyan doğmasına gelince, Birinci İznik Ekümenik Konseyi (M. 432), İsa aleyhisselâmın tabiatını "Tanrı-Baba" ile aynı özlü olarak tanımlayan (doğurulmuş fakat yaratılmamış) İznik inancını benimsedi: "Gerçek insan ve gerçek Tanrı." Sonraki asırlarda bu son derece tehlikeli dogmanın kaldırılması düşünülmeyebilir. Aksine Kilise, Nasturîlerde olduğu gibi Hz. İsa'yı sırf ilâhî varlık olarak kabul eden çok daha aşırı Hıristiyanlık teorilerine göğüs germek zorunda kaldı. M. 431'de Efes'te gerçekleştirilen Üçüncü Konsey ve hatta 553'te İstanbul'da toplanan Beşinci Konsey bu Monofizitizm* ile uğraşmak zorunda kaldı.

Bu sıkıntılı şartlar altında, önceki Tek-Tanrıcılığın ortak İbrahimî geleneğini onaracak çabaların Hıristiyan dünyasından çıkması beklenemezdi. Böyle bir çabaya, dışarıdan -Arabistan- ve Ahkâf suresinin 9. ayetine göre Allah'ın gerçek dini İslâm'ı yalnız onarma (yenilemek değil) misyonunu üstlenmiş bir peygamber tarafından başlatılması gerekliydi.

* Monofizitizm: Hz. İsa'da yalnız bir tabiat olduğunu veya kendi nefsinde ilâhî ve insanî tabiatların birleştiğine dair inanış.

İznik İnanıcı'ndan Geriye Kalan

Hıristiyan olmayan bir imparatorun başkanlık ettiği, Hıristiyanların çoğunluğuna -Aryanlar ve Hıristiyan Yahudiler- Hz. İsa'yı kelimenin en açık şekliyle "Tanrı'nın oğlu" olarak kabul etmelerini emreden İznik Konseyi'nden bu yana 1572 yıl geçti. O tarihten beri hem Katolik hem de Protestan ilahiyatçı ve felsefecileri, Hz. İsa'daki ilâhî bedenleşmeden ortaya çıkan dogmayı ve bunun neticesi olarak ilâhî bir teslis yapısını anlayıp izah etmek için süre gelen teşebbüslerinde çok zaman ve çaba harcamışlardır. Hepsisi de aynı şekilde başarısızlığa uğradılar -başka türlü de olamazdı zaten- ve böylece, bedenleşme ve teslisin ilâhî sırlar olduğu şeklindeki tartışılmaz farzettikleri bir iddiaya sarıldılar. Bununla beraber onlar, Hz. İsa'ya ait gerçek bir sözde teslisle ilgili en azından küçük bir delil olsaydı, Hıristiyanların sadece bu dogmayı bir sır olarak saklama hakları olduğuna işaret edebilirlerdi. Elbette durum böyle değildir. Gerçekte bu "sırlar", İmparator Konstantin ve taraftarları tarafından politik sebeplerden ötürü desteklenen bir azınlık kararıyla geçerlilik kazanmış ve İznik'te kabul edilmeye zorlanmıştır.

Müslümanlara gelince, bozulmamış bir şekilde kalmışlar ve Kur'ân'da büyük bir kesinlik ve açıklıkla gösterildiği şekilde kendi İsa anlayışlarını muhafaza etmişlerdir. Bu inanışlar şu şekilde özetlenebilir: a) Hz. İsa, Âdem aleyhisselâm gibi yaratılmıştır (doğurulmamıştır) (3:47, 59; 23:91; 112:3); b) Bir bâkire tarafından dünyaya getirilmiştir (3:47); c) Kendinden önce gelen ilâhî mesajları doğrulamıştır (3:50); d) Kendinden öncekiler gibi bir peygamberdir (2:136; 3:84; 6:85) ve e) Çok tanrılı bir yapı içinde üç ilâhî kişiden biri değildir (4:171; 5:73). Modernist ve "kültürcü" olarak isimlendirilen Müslümanlar bile İslâm'ın bu Hz. İsa fikrine asla karşı olmamışlardır.

Son iki yüzyıl süresince, Kur'ân'ın büyük bir yalan ve çirkin bir şey olarak takbih ettiği (18:4-5; 19:88-89) "Allah evlat edindi", "Rahman çocuk edindi" inancının kabul edilemezliği Hıristiyan dünyasında da anlaşılmıştır. Aslında Hz. İsa hakkında resmî dogmatik görüş büyük bir güvenilirlik kaybına uğramıştır. Bu güvensizlik bu dönemde ateizm ve agnostisizmin (şüphencilik) yayılmasını, antroposofi ve feminizmden Budizm ve Amerikan yerli Şamanizmine kadar bâtınî inançlarına sığınan insanların kiliseleri giderek artan bir şekilde reddetmelerini büyük ölçüde izah eder. Böylece son altmış yılda, Hıristiyan ortodoksisi (dogmatikliği) içindeki Hz. İsa'nın konumunu tekrar yorumlamak üzere cesur girişimlerin ortaya çıkması çok tabiiydi. Karl Barth (ö. 1968), Rudolf Bultmann (ö. 1976) gibi Protestan düşünürler ve Cizvit profesörü Karl Rahner bu yoldaki öncülerdi.

Barth, İsa'yı misyonu dolayısıyla Allah tarafından seçilmiş "sadece" bir in-

san olarak -aslında Hıristiyanlık dünyası için çok zor bir durum- düşünmekteydi. Bultmann, tarihî ve tenkidî metoduyla Yeni Ahit mitini öylesine öylesine yıkmıştır ki, şimdi çoğu ilahiyatçı, tarihî İsa'nın yeniden tasavvur edilmesinin imkânsız olduğunda hemfikirdirler. Zira yalnız Yeni Ahit bu teşebbüs için yeterli bir temel sağlamamaktadır.

Rahner, sırasıyla, İznik Konseyi'nin gerçekleştirdiği teşebbüslerle çocukluk inancını uzlaştırmak için zihnî cambazlığa girişmekteydi. Bir tarafta, *Probleme Der Christologie Heute* adlı eserinde esasen İsa'nın Allah'a tam teslimiyette karakterize edilen bir insan olduğu ifade ederek inkarnasyon (tecessüm) teorisine yeni bir şekil vermede yeterince cesaretliydi. Ona göre, ilham manasında ilâhî tecessüm herkese açık teorik bir ihtimaldi. İsa böyle ilâhî birleşmenin emsalsiz mükemmel bir örneğiydi. Diğer taraftan, Tanrı'nın herşeye rağmen ortak-ilahlık ihtimalini onaylayabileceği saygısızlığını da formüle etmekteydi.

Bu, Hıristiyanlıktaki İsa anlayışının derin bir krizde olduğunu sergilemek açısından kafidir. Böyle bir sıkıntılı durum Şûra suresinin 14. ayetinde geçmektedir: "Muhakkak ki, onlardan sonra kitaba varis kılınanlar da onun hakkında derin bir şüphe içindedirler."

Çağdaş Protestan ve Katolik ilâhîyatçıları benzer şekillerde, biraz geç de olsa, mümkün olduğu kadar safraları atarak su üstünde kalmaya çabalamaktadırlar. Nitekim, Hıristiyan dünyasında İsa anlayışı üzerine şu üç durum bugün görülebilmektedir: a) İsa, tarihî bir vakıya değildi; b) İsa, Tanrı tarafından seçilen ve O'ndan ilham alan örnek bir insandı. Ne Tanrı ile beraberdi ne de cennete yükselmişti (Gerd Ludemann). c) İyilikler ve günahlar, aynı hakikate yönelik geçerli bakış açılarını temsil eden tüm dinlerin müntesipleri arasında eşit olarak yayılmıştır (Paul Schwarzenau ve John Hick).

İlk temayül, "kozmolojik bir İsa" mistik anlayışının inşâına yol açtı. Eski rahiplerden Dominikli Matthew Fox, kendi anlayışını temelinde İsa olmadan da yapabirmiş gibi bu yeni modelin kabul edilmesi için çalışmaktadır. Fox, aslında var olmasa bile İsa'ya ait fikirlerin, onun keşfedilmesi için çok güzel olduğunu vurgulamaktadır. Hick, böyle bir tarihüstü İsa şahsiyetinin, aşkın gerçekliği ifade etmek için kullanılan yeni bir terimden başka bir şey olmadığına işaret ederken gayet haklıdır.

İkinci temayül, böyle bir İsa'nın diğer havariler ve peygamberler üzerinde imtiyazlı bir konumunun iddia edilebilmesi gibi bir güçlkle karşılaşmaktadır. Gerçekte, Mesihleri, Kur'an'daki İsa değil mi? Bu açmaz niçin bazı Hıristiyan düşünürlerin, artık modası geçmiş dışlayıcı Katolik dogma "*extra ecclesiam nulla salus* (Kilise'nin dışında kurtuluş yoktur)" yerine, İsa'nın herkese kurtuluş getirdiğini öğreten yeni bir kapsayıcı dogmaya kaydıklarını izah etmektedir (Bu,

basitçe, bütün Müslümanları “isimsiz Hıristiyan” kategorisine sokmaktadır... Teşekkürler). Bu yorumda bile şüpheler vardır: Hıristiyan âleminde İsa’yı ve annesini bir kenara iten geçmişe karşı, bugünün dünyasında sadece Müslümanların, her ikisinin tarihî hakikatlerini ve yüce makamlarını kabul ettikleri sonucuna varabiliriz.

Daha önce bahsedilen üçüncü temayül, bütün dinlerin evrensel birliğinden başka bir şeyi hedeflemektedir. Çünkü “Hıristiyanlık sonrası dönemimizin” olgunlaştığı görülmektedir.

Bu islâh metoduyla ilgili bakış açıları, son derece heyecan vericidir. 1400 kameri yıldan beri ilk defa Hıristiyan âleminin, Yahudilikteki, Hıristiyanlıktaki ve Kur’ân’daki İsa imajını benimsemesi için gerçek bir fırsat vardır. Eğer bu gerçekleşirse, hem İslâm dini bu önemli sahadaki vazifesini yerine getirmiş olacak hem de, ilk defa Hıristiyan-Yahudi-Müslüman üçlü diyalogunun gözle görülür bir şekilde ilerlemesi umulabilecektir. Hans Küng’ün iddiasının aksine, İsa’nın konumu artık tabu ve bunun doğrudan sonucu olarak, tartışılmaz olmayacaktır.

Maalesef, Hıristiyanların saflar hâlinde Allah’ın dinine girmeleri konusunda bizi ümitlendirecek fazla sebebimiz yoktur (Kur’ân 110: 2). Hâlihazırda varolan Hıristiyan Kiliselerinin çöküşünün, çok dinli piyasada talebi artırması da muhtemeldir. Ana kiliselerine yabancılaşmış, son derece özgür ve ferdiyetçi insanların çoğunun, İslâm’ı kabul etmeleri değil, kendi arzularını ilâh edinmeleri beklenebilir (Kur’ân 45: 23). Kısacası Hıristiyan âlemindeki büyük değişimlere rağmen, İslâm, Hz. Peygamber’in zamanında Mekke’de karşılaşılana çok benzer davranışlarla Avrupa ve A.B.D.’de yüzyüze gelecek gibidir: Yeni putperestler, agnostikler, ateistler ve yeni müşrikler; yani kokain, burçlar veya Claudia Schiffer gibi ilâhlara tapan insanlar.

Muhakkak ki Allah en iyisini bilendir ve hepimiz O’na döneceğiz.

Çeviren: Abdullah Yünel